

Pavle GAZI

Trideset godina Podravine u slobodi

(ili zabilješke o jednom razvoju)

I.

Napredujući s istoka borci Treće armije NOV-a stižu u Podravinu neposredno pred 1. svibanj 1945. godine, te u noći između 1. i 2. svibnja oslobađaju Đurđevac. Nakon toga za redom budu oslobođena sela prema Koprivnici, da bi 5. svibnja 1945. u 20 sati započele i borbe za sam grad.

Već oko 23 sata partizanske jedinice oslobodile su Koprivnicu, a napredovanje je nastavljeno dalje prema zapadu. Neprijatelj se povukao na liniju Ludbreg — Varaždinske Toplice, ali je i odavde nakon dva dana potisnut. Tako je 7. svibnja 1945. godine oslobođena cijela Podravina. Od tih herojskih dana pa do danas, u svoja tri slobodna desetljeća, Podravina je prošla razvoj koji nosi u sebi sve karakteristike tridesetogodišnje izgradnje socijalizma u našoj zemlji.

Baš kao što je iz temelja počela mijenjati i graditi nove društvene odnose, Podravina je 1945. i ekonomski startala praktički sasvim od početka. To se odnosi na sva podravska mjesta, a osobito na Koprivnicu, u kojoj su se najvažniji industrijski kapaciteti ugasili još 1937. godine (»Danica«, uljara), a i ono malo manufakturno-industrijskih kapaciteta što je ostalo bilo je dobrano uništeno u vihoru rata.

Trag ratnih strahota ne samo da smo zajedničkim snagama i naporima izbrisali nego je radni čovjek ovom kraju udahnuo nove vrijednosti i novi život. Promjene su vidljive na svakom koraku, pa možemo sa zadovoljstvom utvrditi da je Podravina u ovih trideset godina doživjela najbujniji razvoj u svojoj cjelokupnoj povijesti. Svakako ostaje i jedna vječna ljudska dilema: da li smo ipak učinili dovoljno, da li je život radnog čovjeka na ovoj podravskoj ravni učinjen ljepšim i ljudskijim onoliko koliko se to objektivno moglo?! Ocjena o tome će se moći dati tek u budućnosti, s jedne veće vremenske distance.

Ono što je, možda, ipak najbitnije i najpozitivnije: u prošlih trideset godina nismo stubokom promijenili samo naš krajolik i materijalna dobra u njemu, već su se izmijenili i sami ljudi, odnosi među njima. To je jedan kompleksni preobražaj, koji je temeljen na tekovinama narodne revolucije. Među mnogobrojnim pokazateljima i sveukupnom napretku poslijeratne Podravine možda bi na početku trebalo istaći podatak da je broj radnih ljudi s višom, visokom školom ili fakultetom na području općine Koprivnica porastao od svega 122 u 1948. godini na čak 831 u vrijeme zadnjeg popisa stanovništva 1971. godine. U istom usporednom razdoblju broj visokostručnih u općini Đurđevac porastao je s 53 na 328, a u općini Ludbreg s 34 na 188 osoba. Iza ovog »suhog« statističkog podatka kriju se živi ljudi, jedan zdravi nukleus, stručan i napredan, koji vuče cijeli kraj naprijed. Naravno, slični podaci vrijede i za promjene u broju Podravaca sa srednjim školskim obrazovanjem.

Usporedo s promjenom kvalifikacijske slike stanovništva rasla je i podravska privreda i infrastruktura, gdje su u trideset prošlih godina nastale upravo neusporedive razlike. U toj izgradnji, na tom velikom radilištu, glavnu riječ preuzela je radnička klasa sjedinjena u organizacijama udruženog rada. Primjera radi, 1948. godine u strukturi ukupnog prihoda privatni sektor sudjelovao je s gotovo 70 posto, da bi mu se udjel u 1974. godini sma-

njio na svega 25,5 posto. Ova revolucionarna promjena govori o naglom rastu industrije i tercijarnih djelatnosti u Podravini.

Već samo ovi, usput spomenuti podaci nedvojbeno dokumentiraju da su se u slobodnih trideset godina u Podravini zbile široke društvene i ekonomske promjene. Njih je neophodno proučavati, analizirati, pisati o njima, isticati pozitivne promjene, učiti na propustima, a sve u cilju izgradnje bolje budućnosti. To je neobično široko i vrlo odgovorno polje rada za stručnjake raznih zvanja i profila, a ove zabilješke mogu biti tek fragmentarne reminiscencije na ono što je bilo i kako bi valjalo ići dalje.

II.

Iako smo u prošla tri desetljeća mnogo učinili na korištenju, ali i na čuvanju prirodnih bogatstava Podravine, ove prirodne resurse očito još nismo dovoljno istražili i podvrgnuli korištenju. Od kopanja ugljena izgleda da smo se trajno oprostili. U starim rudarskim oknima oko Glogovca i Koprivničkih Bregi, te oko Sokolovca, Petrovdola, Pitomače, Subotice i drugdje, u godinama nakon oslobođenja bila se velika udarnička bitka za proizvodnju energije na kojoj se dobrim dijelom temeljila ukupna industrijalizacija republike. Samo na području koprivničke općine (tada kotara) rudari su 1939. godine izvadili 90 913 tona lignita, 1946. dosegnuta je proizvodnja od 48 000, a najviše je proizvedeno 1960. godine — 135 071 tona. Što se dalje vadilo, uvjeti rada bili su sve teži, jer su se slojevi stanjivali, a ostali izvori energije (naročito tekuća goriva) uspješno su konkurirali ugljenu. Kolika je bila važnost »Koprivničkih ugljenokopa« prije kojih 15 godina, može se vidjeti i iz podatka da je u tom poduzeću radilo više od 770 radnika. Ipak, rudarstvo je obustavilo definitivno rad 1970. godine, jer je bilo neracionalno i nerentabilno.

I u jednom drugom starom obliku korištenja prirodnih bogatstava — vađenju šljunka i pijeska — kao da nema-

mo sreće, jer nikako da ovo nepresušno vrelo tehnološki unaprijedimo i oplodimo izdašnjom akumulacijom. Inače na Soderici, a i drugdje uz Dravu (Molve, Đelekovec, Legrad), obujam proizvodnje iz 1939. dosegli smo već 1946. godine, ali od toga do danas nismo otišli daleko. A mogućnosti proizvodnje industrijske finalne robe na bazi jeftinog šljunka i pijeska su velike. U pogledu ekonomskog korištenja nalazišta relativno dobrih diluvijalnih glina s obronaka Bilo-gore i Kalnika situacija je znatno povoljnija, jer su ciglane u Koprivnici i Ludbregu nekoliko puta premašile proizvodnju iz prvih godina nakon završetka rata. Međutim, i tu su stvarne mogućnosti znatno veće, u prilog čemu govori i podatak da broj zaposlenih na eksploataciji i preradi šljunka, pijeska i gline u sve tri podravске općine ne prelazi pet stotina.

Od prirodnih bogatstava valja svakako još istaći šumsko blago, koje je od pamtivijeka mnogo značilo za Podravce, a od šuma je oduvijek živjelo mnogo podravskih obitelji. To se osobito odnosi na razdoblje nakon 1873. godine, kada su osnovane imovne općine i šumarije, i na našem području je započelo razdoblje organiziranog šumarstva. Prije drugog svjetskog rata, a i danas, veliku većinu šuma držale su državne šumarije (Koprivnica, Gola, Novigrad Podravski, Đurđevac, Sokolovac, Pitomača, Ludbreg). Godišnji etat sječa iznosio je na području tadašnjeg kotara Koprivnica oko 70 000 kubičnih metara drvene mase, a 1973. nešto više od 80 000. Usprkos nastojanjima da se fond šuma održava na istoj razini, udjel šumskih površina uglavnom polagano opada. Tako je, primjerice, 1939. godine pod šumam bilo oko 31 posto teritorija koprivničkog kotara, da bi se taj postotak u 1973. smanjio na 26,6 posto. Na području općine Ludbreg šume zauzimaju 21, a Đurđevac 27,5 posto. Radi usporedbe valja navesti da u strukturi korištenja zemljišnih površina, šume na području Bilogorsko-podravске regije zauzimaju danas 30,5, a u cijeloj SR Hrvatskoj 32 posto. Bez obzira na relativno smanjene površine pod šumom, u Po-

dravini se s njima postupa brižljivije nego ranije, vodi se planska politika sječe i pošumljivanja. Šume za Podravinu predstavljaju veliki privredni potencijal, koji i dalje moramo smišljeno koristiti i to ne samo za mehaničku, već i za kemijsku preradu.

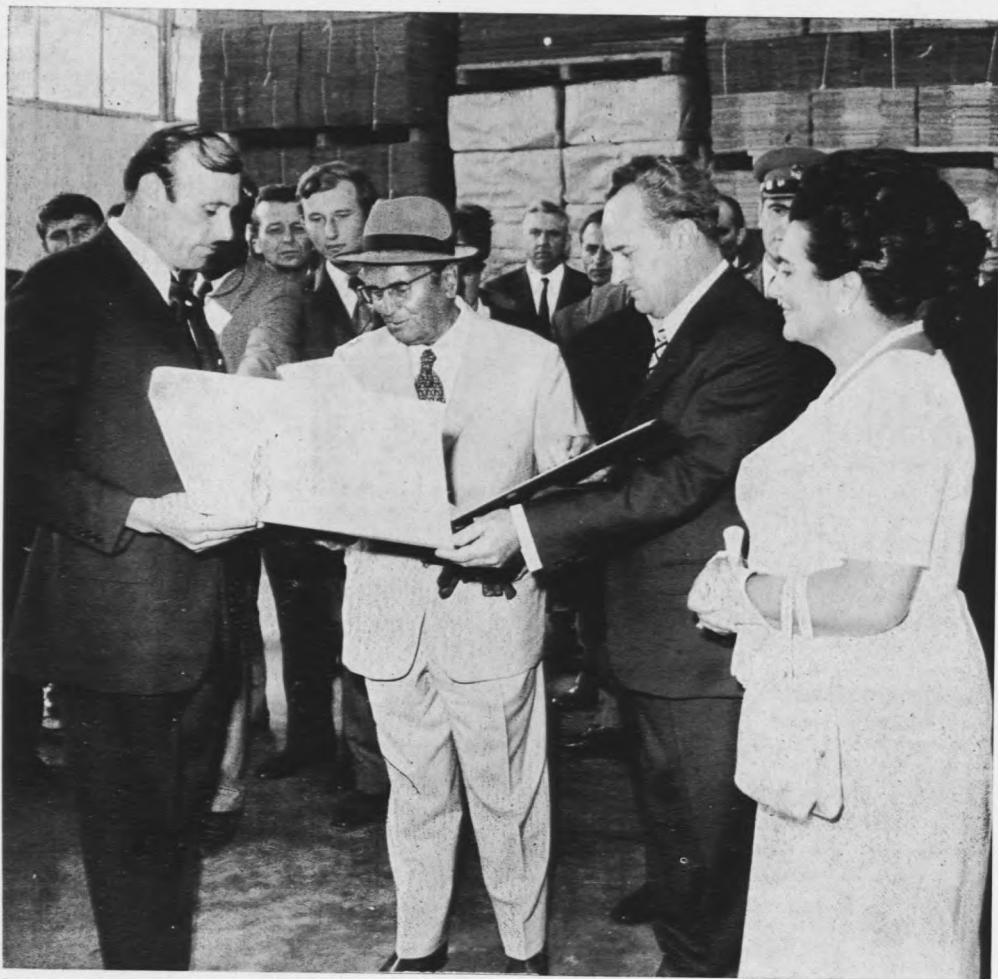
U novije vrijeme, od prirodnih bogatstva osobit polet pokazuju nafta i zemni plin. Pliocenski slojevi u Podravini ne samo da obećavaju mnogo, već su istraživanja kod Jagnjedovca, Ferdinandovca, te naročito kod Legrada, a i drugdje, pokazala da se zapravo nalazimo na pravom bogatstvu »tekućeg zlata« i plina. Istraživanja »Naftaplina« započela su u Podravini 1952. godine, 1969. je izgrađen plinovod od Jagnjedovca do Koprivnice, a 1972. i 1973. godine i legradska se nalazišta plina uključuju u širi sustav distribucije. To vrijedi i za nalazišta kod Ferdinandovca. Izvorišta zemnog plina predstavljaju ogroman potencijal, jer je to jedan od najjeftinijih izvora energije, pa se na temelju nafte i plina mogu i moraju stvarati određeni planovi privrednog razvoja našeg kraja. To se odnosi i za neke industrijske kapacitete (petrokemija), a pogotovo za plinifikaciju industrije i domaćinstava, kao i za zapošljavanje određenog broja radnika.

U pogledu proizvodnje i osiguranja električne energije, kao najvažnijeg pokretača cjelokupnog života zemlje, Drava također ima sve šanse da uskoro postane njeno važno izvorište. U stvari, određeni privredni uspon mi smo nakon rata temeljili upravo na elektrifikaciji svih naših domaćinstava, to je bila jedna od najvažnijih parola oživotvorenja socijalističkih društvenih odnosa. U tri podravske općine nakon rata bila su praktički elektrificirana tek gradska naselja, a opskrba je bila kritična sve do 1949. godine, kada je izgrađen dalekovod između Varaždina i Koprivnice i dalje prema Virovitici. Masovne akcije elektrifikacije započele su praktički tek 1956., a u najvećoj mjeri bile su završene 1962. godine. Za život Podravca uvođenje struje bila je prava mala revolucija. Sigurnost dovođenja električne energije znatno je poboljšana u zadnjih nekoliko godina, izgradnjom

dalekovoda jačih napona iz pravca Čakovca, Virovitice i Bjelovara.

Međutim, glavna borba za sigurnu i jeftinu struju kod nas tek predstoji, jer rijeka Drava i u Podravini čeka graditelje hidroelektrana. HE »Varaždin« je završena, radovi na HE »Čakovec« su otpočeli ove godine, pa se realno može očekivati da će u idućem razdoblju na red doći i hidroelektrana u Prekodravlju. Profil Drave pokazuje da je relativno strm sve do ušća Ždalice i prema tome vrlo pogodan za energetske iskorištavanje. Uz to, izgradnja hidroelektrana donosi sa sobom i mnoge druge koristi, kao što je osiguranje od poplava, pa ratarska, lovna, turistička i druga valorizacija okolnog kraja. Najnovije analize su također pokazale da struja iz HE »Varaždin« pripada među najjeftinije u zemlji, što je snažan poticaj da se brže nastavi s realizacijom energetskog plana na srednjoj Dravi.

Prometni položaj Podravine također otvara niz razvojnih mogućnosti, iako je u prošlosti imao i neke negativne posljedice. Zbog položaja na granici u doba hladnog rata i Informbiroa, Podravina je praktički sve do šezdesetih godina trpjela velike gubitke, jer su investicije neumitno zaobilazile koprivničku, đurđevačku i ludbrešku komunu. Takav položaj utjecao je i na relativno kasnije uključivanje našeg kraja u prometne silnice zemlje i ovog dijela Evrope. Međutim, suvremene promjene, koje neminovnim zakonom razvoja teže k tiješnjoj globalnoj ekonomskoj i društvenoj suradnji, ne samo da su ublažile negativne posljedice položaja na granici, već su dapače valorizirale izuzetno povoljan prometni položaj na križištu važnih tuzemnih i međunarodnih željezničkih i cestovnih veza, koje teku dolinom Drave ili je presijecaju iz istočne Evrope prema Jadranu. Radi primjera intenzifikacije prometa možda valja navesti da kroz koprivnički autobusni kolodvor dnevno uđe i izađe više od stotinu autobusa, a kroz željeznički kolodvor oko pedeset putničkih i osamdeset teretnih vlakova. Samo koprivnički željeznički čvor zapošljava oko 1300 radnika. Naravno, ako se želi ići ukorak s vremenom, podravske prometnice zahtijevaju hi-

Posjet druga Tita Podravini bio je također i značajan poticaj za privredni

razvoj. Na slici: Drug Tito u »Bilo-Kalniku« 1971. (Foto Sef)

tnu modernizaciju. Uz asfaltiranje, proširivanje i izgradnju novih cesta, na čemu je dosad mnogo učinjeno, obavit će se elektrifikacija pruge Dugo Selo — Gyekenyes u razdoblju od 1976. do 1980., te Varaždin—Osijek između 1980. i 1985. godine. Važan impuls prometnom razvoju dat će i izgradnja autoputeva između Budimpešte i Zagreba, te Osijeka i Maribora, koji će prolaziti Podravinom.

Očito je, dakle, da Podravina u cjelini, a Koprivnica napose, imaju izuzetne

moćnosti razvoja zahvaljujući svojem povoljnom prometnom položaju. Stječe se utisak da te mogućnosti još nismo dovoljno iskoristili i da prometne funkcije očekuju svoju dublju analizu i valorizaciju.

III.

Podravina je tradicionalno poljoprivredno područje, pa stoga i nije čudno što od poljoprivrede još i danas živi

više od polovice stanovništva. Međutim, to očito danas više nije prednost, već pokazatelj određenog zaostajanja. Uspirkos značajnim lutanjima, pa i određenim pogreškama, što se moglo i očekivati jer smo tražili i tražimo vlastiti put razvoja, socijalistička transformacija sela i poljoprivrede je u Podravini u zadnja tri desetljeća uvelike napredovala. Politika prema selu, istina, nije imalo svoj konzistentni plan i kontinuitet, ali su pozitivne promjene ipak evidentne. Moglo bi se zaključiti da su u poljoprivrednoj proizvodnji ostvareni zapaženi uspjesi, ali da položaj dobrog dijela seljaštva još uvijek nije ni socijalno ni samoupravno riješen.

Davanje prioriteta industrijalizaciji uvjetovalo je sve brži proces diferencijacije sela, pa i fizičkog smanjivanja broja seoskog stanovništva. Podatak da je između dva popisa, 1961. i 1971. godine, samo u devet naselja koprivničke općine porastao broj stanovnika, a čak u 87 opao, nedvojbeno govori da se na selu zbivaju krupne promjene. Identična je situacija i na području općina Ludbreg i Đurđevac. Bijeg sa sela i iz poljoprivrede nije uvjetovan jedino zdravim jačanjem sekundarnih i tercijarnih djelatnosti, već i činjenicom da se prema poljoprivredi nije vodila adekvatna politika i briga, da se na selu očito živi lošije nego u gradu. Proces deagrarizacije dobiva stalno na svojoj akceleraciji, ali Podravina je usprkos tomu još uvijek pretežno poljoprivredni kraj, jer znatno više od polovice stanovništva zarađuje svoj kruh u ratarstvu, stočarstvu i drugim poljoprivrednim djelatnostima. Prema popisu stanovništva od 1948. godine, u primarnim djelatnostima nalazilo se čak 78 posto žiteljstva tadanjeg kotara Koprivnice, 86 posto Đurđevca i čak 91 posto Ludbrega. Najnoviji popis stanovništva iz 1971. godine pokazuje nešto drugačije odnose: 58 posto stanovništva koprivničke općine živi od poljoprivrede, u općini Đurđevac 78, a Ludbreg 69 posto. Istovremeno, cjelokupno područje Zagorsko-međimurske regije ima 50 posto, Bilogorsko-podravske regije 65, a cijela Hrvatska svega 37 posto poljoprivrednog stanovništva.

U ovom neminovnom procesu deagrarizacije sela i opće orijentacije stanovništva na sekundarna, tercijarna i kvartarna zanimanja, ne vrijedi biti bitku za nekakve statistički povoljne postotke. Ovaj proces se zadnjih godina u Podravini znatno ubrzava, ali smo, naravno, još daleko od prosjeka za SR Hrvatsku. Međutim, to i nije najbitnije, već valja težiti da raslojavanje sela teče što skladnije s napretkom industrije i ostalih izvanpoljoprivrednih djelatnosti. Usporedo s tim razvojem sekundarnih, tercijarnih i kvartarnih zanimanja, neophodno je sređivati i odnose u poljoprivrednoj proizvodnji. Jer, ne smije se zaboraviti činjenica da je Podravina po svojim proizvodnim uvjetima i tradiciji prvenstveno ogromno potencijalno područje još naprednije poljoprivredne proizvodnje, te da ovaj kompleks ostaje i nadalje jedan od osnovnih pravaca našega razvoja.

Od 1945. godine do danas podravska je poljoprivreda prošla raznolik i trnovit put: od seljačkih radnih zadruga do relativno objedinjene organizacije djelovanja na selu u okviru podravskih kombinata i poljoprivrednih zadruga. S današnjeg minimalnog vremenskog rastojanja, vrlo je teško davati ocjenu tog razvoja, ali je činjenica da poljoprivredna proizvodnja i društveni odnosi na selu nisu zabilježili one uspjehe i one trendove napretka koji su se objektivno mogli očekivati.

Neposredno nakon oslobođenja prišlo se osnivanju brojnih seljačkih radnih zadruga, koje su mahom nastale nakon provođenja Zakona o agrarnoj reformi 1945. godine na posjedima bivših velikoposjednika, na seoskim »gmajnama« i manje na površinama samih zadrugara. U tom revolucionarnom vremenu obnove zemlje i želje za brzim provođenjem socijalističkih društvenih odnosa na selu, nije se dovoljno stručnosti i političkog znanja prišlo realizaciji tog nadasve odgovornog zadatka. Za uspješno djelovanje seljačkih radnih zadruga još nisu tada sazrijeli neki materijalni uvjeti, a i društveni odnosi i svijest ljudi na selu još nisu bili dovoljno razvijeni. Zbog tih, više-manje objektivnih razloga, takvo zajedništvo je praktički već na kra-

ju prve petoljetke doživjelo svoj neuspjeh.

Poljoprivredne zadruge i udruge, koje su u većini sela djelovale već u prvim poratnim godinama i bile prvenstveno mjesto razmjene poljoprivredne za industrijsku robu, nakon ukidanja seljačkih radnih zadruga ostale su gotovo jedini organizator poljoprivredne proizvodnje i razmjene na selu. Nešto kasnije, uglavnom između 1957. i 1961. godine, ove zadruge osnivaju svoje brojne zadružne saveze, specijalizirane po pojedinim poslovima i djelatnostima, sa sjedištima u Koprivnici, Đurđevcu i Ludbregu. Usprkos svojoj brojnosti, kao i izuzetno velikom broju uposlenih, poljoprivredne zadruge i njihovi poslovni savezi pokazali su ubrzo i brojne slabosti. One se, prije svega, odnose na stvarno slabo razvijeno sa mupravljanje i pojavu birokratizacije, te čisto trgovačkog odnosa prema poljoprivrednicima. U sklopu tih odnosa bilo je, naravno, i pozitivnih primjera poslovnosti i brige za napredak sela. Neke od poljoprivrednih zadruga nastavile su djelovati i danas, ali su one uspjele donekle promijeniti svoje odnose prema selu i preuzeti neke odgovorne funkcije u razvijanju poljoprivredne proizvodnje i odnosa na selu.

Okрупnjavanje poljoprivredne proizvodnje društvenog sektora, kao i povećanje brige oko kooperativnih odnosa s individualnim poljoprivrednicima, donijelo je za podravsku poljoprivredu brojne prednosti, ali i dileme. Uskoro nakon integracije gotovo cjelokupne poljoprivredne proizvodnje i prehrambene industrije kopriivičke komune u zajednicu »Podravka« 1972. godine, »zelenim planom« jasno su bili definirani strateški zadaci djelovanja na selu i općeg unapređivanja poljoprivredne proizvodnje. Takve zadatke na području općine Ludbreg nosi PIK »Bednja«, a u Đurđevcu tamošnje poljoprivredne zadruge udružene u svoj savez.

Osnovice toga razvoja polaze od naših vlastitih mogućnosti, ali nude i velikim potrošačima hrane, a to su prije svega gradski centri, prehrambena industrija, trgovina, izvozne organizacije i tu-

rističko-ugostiteljska privreda, da se aktivnije nego dosad uključe u proces proizvodnje i plasmana poljoprivrednih proizvoda na osnovicama samoupravnog sporazumijevanja. Na taj način bi se cjelovitije iskoristile velike agrarne mogućnosti Podravine. Međutim, dvije-tri godine realizacije ovakvih težnji i zadataka opet su pokazale da se zacrtani konkretni planovi ne realiziraju onim tempom kako je to predviđeno, mahom poradi objektivnih uzroka općih poremećaja na domaćem i svjetskom tržištu, ali i zbog naših unutrašnjih slabosti.

Istovremeno s ovim težnjama prodora podravske poljoprivrede u svijet, što se može ostvariti jedino u čvrstoj sprezi s prehrambenom industrijom, valja maksimalnim snagama raditi i na sređivanju našeg vlastitog »dvorišta«. Podravsku poljoprivredu danas, nažalost, još uvijek resi relativna zaostalost, polikulturalna autarkičnost, zatvorenost odnosa, dok se masovnija robna proizvodnja nalazi tek na početnoj stazi uspona. Komasacijski zahvati tek bi sada trebali dobiti svoje konkretnije oblike, međe još uvijek zauzimaju čak blizu deset posto obradivih površina (!), a na području tri podravske komune tek svako četvrto gazdinstvo ima preko pet hektara poljoprivrednih površina, koje barem donekle obećavaju uspješniju primjenu suvremenijih agrotehničkih mjera. U općini Koprivnica tek sedam posto obradivih površina nalazi se u društvenom vlasništvu, a na području Đurđevca i Ludbrega i znatno manje. Međutim, praksa je pokazala da upravo društvena gospodarstva prednjače po kvaliteti svoga rada i predstavljaju osnovne nukleuse za uvođenje revolucionarnijih promjena u podravsku poljoprivrednu proizvodnju. Oko Ludbrega jedno individualno poljoprivredno gospodarstvo posjeduje u prosjeku gotovo 11, oko Koprivnice više od 10, a oko Đurđevca nešto više od 7 parcela!

Uz rješavanje ovih, usputno nabačenih, problema podravske poljoprivrede, valja još poraditi i na nizu organizacijskih pitanja, pogotovo onih koja se odnose na ugrađivanje ustavnih samoupravnih načela u sve pore seoskog

života. Tu je rješavanje samoupravne organizacije poljoprivrednika, koje u Podravini još nije poprimilo dovoljno konkretne oblike i nije još donijelo poljoprivrednicima barem približno istovjetna društvena prava koja uživaju tvornički radnici. Uz to, neophodno je razrješavati pitanja socijalnog i penzionog osiguranja poljoprivrednika, položaj staračkih domaćinstava i slično. Od sasvim praktičnih problema podravske poljoprivrede ostaje još nedovoljno riješeno pitanje adekvatnog korištenja dosta nagomilane poljoprivredne mehanizacije i njene tipizacije. Zapravo radi se o problemu takozvane traktorizacije, jer poljoprivrednici triju podravskih općina raspolažu s više od 1700 traktora, koji nisu adekvatno iskorišteni. Bila bi neophodna njihova tipizacija, kao i sistematska nabavka potrebnih priključnih poljoprivrednih strojeva. Tu je zatim potreba usmjeravanja strukture ratarske produkcije prema viševrijednim proizvodima, a koje traži ovdašnja prehrambena industrija (primjer s povrćem i slično), a isto tako usmjeravanje u pravcu specijaliziranja proizvodnje jeftinije hrane za tov stoke. Briga za visoke prinose osnovnih ratarskih kultura postaje jedno od osnovnih mjerila uspješnosti rada i društvenog i privatnog sektora. Na tom planu ostvareni su dosta uspješni rezultati, koji dođuše variraju zavisno od klimatske godine, ali koji još uvijek ne zadovoljavaju. Prosječni prinos kukuruza iznosio je u koprivničkoj Podravini 1939. godine 12,7 metričkih centi po hektaru, 1946. godine 14,2, godine 1958. već 26,3, te 1974. godine oko 33 metričke cente. Navedenih godina prosječni prinosi pšenice kretali su se na 20,3, zatim 16,8, pa 28,7 i prošle godine oko 36 metričkih centi po hektaru. Društveni sektor ostvario je znatno bolje rezultate od tog ukupnog prosjeka. Međutim, očito je da to još nisu doveli do metrike koje možemo ostvariti u Podravini.

Veći dio podravske ratarske proizvodnje pretočuje se u relativno vrlo kvalitetnu stoku. Podravci su tradicionalni stočari. Međutim, i poslijeratno podravsko stočarstvo doživljavalo je nepotrebno buran i skokovit razvoj, s

brojnim padovima i usponima. Ti ciklusi uzrokovani nedovoljnom organiziranosti i različitim tržišnim uvjetima, vrlo su se negativno odražavali na opći trend kretanja proizvodnje mesa. Stoga i ne začuđuje podatak da je osnovni matični fond krava na području koprivničke općine brojio 1939. oko 28000, a danas tek oko 17000 grla. Ukupan broj goveda u istom usporednom razdoblju smanjen je od blizu 44.000 na svega oko 28.000 grla. Istovremeno broj svinja povećan je od 37.000 na 48.000 komada, što je vidan napredak.

Naravno, govedarska proizvodnja uvelike je vezana i uz uspješnost plasmana mlijeka, što je također u dosadašnjoj praksi podlijegalo značajnim problemima. U organizaciji otkupa mlijeka dosada je najviše učinjeno na području đurđevačke općine, pa bi ubuduće barem takvu organizaciju trebalo provesti i u ostale dvije podravske općine. Tu su mogućnosti ogromne, a uspješan otkup mlijeka ima izravnog ogromnog utjecaja na napredak govedarstva u cjelini.

Očito je da se i podravsko stočarstvo mora jače vezati uz prerađivačku industriju, a stabilizaciji ove proizvodnje više bi trebala pridonijeti, među ostalim, i nova velika tehnološka hladnjača i klaonica »Podravke« na Danići kod Koprivnice, kao i nastojanja drugih prerađivača mesa.

IV.

Potpuniju valorizaciju prirodno-prometnih prilika i pogodnosti, a osobito poljoprivrednih potencijala i radno-strukturalnih prilika stanovništva, Podravina djelotvornije realizira tek u posljednjem desetljeću. Usprkos zaista vidnom napretku društvene zaposlenosti, osobito u sekundarnim, terciarnim i kvartanim zanimanjima, čak dvije općine, Đurđevac i Ludbreg, nalaze se u takozvanom »klubu nerazvijenih« u SR Hrvatskoj. Zaposlenost u društvenom sektoru općine Đurđevac iznosila je 1948. godine ukupno 2723, da bi do 1973. narasla tek na 3725 osoba, što je zaista minimalan porast, a

u ukupnoj strukturi stanovništva zauzima neobično niski postotak. U istom usporednom razdoblju broj zaposlenih u društvenom sektoru u općini Ludbreg povećao se od 1510 na 2479, dok je najpovoljnija situacija u općini Koprivnica, u kojoj je 1948. bilo zaposleno 5848, a 1973. godine već 10242 osobe. No, čak i općina Koprivnica zaostaje iza republičkog prosjeka. U strukturi porasta društvene zaposlenosti u sve tri općine najznačajniji porast bilježi industrijsko i zanatsko radništvo.

Prve godine nakon oslobođenja bile su karakteristične po revolucionarnom raspoloženju obnove i početne izgradnje, iako se u cijelosti živjelo vrlo teško. Uprkos tom pozitivnom elanu i općem poletu socijalističke izgradnje, podravsku privredu u prvom desetljeću poslijeratnog razvoja karakterizira neobično izražena usitnjenost, velik broj malih poduzeća s neznatnim brojem zaposlenih i još neznatnijim sredstvima za proširenu reprodukciju. Bilo je to razdoblje uglavnom centraliziranog upravljanja cjelokupnim ekonomskim životom kraja, a centrale, odakle se dirigirala proizvodnja, distribucija i investicijski razvoj, bile su ponajviše granske direkcije sa sjedištem u Zagrebu. Uvođenje samoupravljanja u sve podravske radne organizacije 1950. godine kida uvelike te veze i takve odnose, ali su se oni ipak održali još nekoliko godina nakog toga.

Samoupravljanje i decentralizacija omogućuju radnim kolektivima da se u drugom poslijeratnom desetljeću okrenu prema sebi, da stanu na vlastite putove razvoja. Bio je to težak i osjetljiv prijelaz iz navika i odnosa poratne dirigirane proizvodnje i raspodjele na koliko-toliko tržišne odnose djelovanja i prepuštanja poslovne inicijative samim radnim organizacijama. To tim više jer je Podravina bila relativno po strani od ukupnih hrvatskih i jugoslavenskih privrednih tokova toga doba, zbog graničnog položaja i nepoznatih prirodnih bogatstava.

Upravo proces jačanja samoupravljanja bio je jedna od temeljnih pokretačkih snaga za pronalaženje najboljih

rješenja, uz angažiranje cjelokupne radničke klase. Radne organizacije okreću se pronalaženju izlaza iz domene tehnološkog razvoja, okreću se također tržištu i potrošaču, pokreću se procesi tješnje suradnje među kolektivima, a velika pažnja posvećuje se i zaopšljavanju, odnosno školovanju stručnih kadrova. U to doba dolazi i do prvih značajnih integracijskih procesa, koji su pogotovo inicirani smanjenjem broja poljoprivrednih zadruga, spajanjem dotad »atomizirane« trgovine, sitnih zanatskih poduzeća i drugih kolektiva u Podravini. Uz to u posljednjih petnaestak godina formirano je nekoliko posve novih jakih radnih organizacija, koje su prerasle u samostalne organizacije udruženog rada ili djeluju kao osnovne organizacije udruženog rada u sklopu neke veće zajednice.

Zadnje desetljeće razvoja uvelike je produbilo te pozitivne procese. To je doba daljnje afirmacije samoupravljanja i jačanja uloge radničke klase, doba okrupnjavanja podravske privrede i posebno brzog rasta proizvodnje i akumulacije u nekim gospodarskim granama (prehrambena, drvna i slično). Iako ove grane imaju znatno brži razvoj od republičkog ili jugoslavenskog prosjeka, narodni dohodak za sve tri podravske komune još uvijek je niži od njih. Prema posljednjem popisu stanovništva 1971. godina, narodni dohodak u općini Koprivnica iznosio je 9400, Ludbreg 6800 i Đurđevac oko 6000 dinara po stanovniku, a u Bilogorsko-podravskoj regiji 7600, Zagorsko-međimurskoj regiju 7300 i u SR Hrvatskoj 11000 dinara. Iako se godišnje ulaže relativno mnogo sredstava u investicijski razvoj, u odnosu na postotak izdvajanja za investicijski razvoj od narodnog dohotka, čak i općina Koprivnica zaostaje iza republičkog prosjeka, dok je u općini Ludbreg i Đurđevac situacija znatno nepovoljnija.

Osnovna grana podravske ekonomike, koja je u najvećoj mjeri nosila dosadašnji razvoj kraja, jeste poljoprivredno-prehrambeni kompleks, koji temelji svoj uspon na tradicionalnoj podravskoj ratarsko-stočarskoj produkciji, ali isto tako i na suvremenim prin-

Koprivnica je najznačajnije gradsko središte Podravine iz koje zrači i najvi-

še privrednih inicijativa. (Snimio V. Kostjuk).

šćipima industrijskog poslovanja. S obzirom na velike mogućnosti podravske poljoprivrede, kao i već postojeću koncentraciju stručnih kadrova u okviru ovog kompleksa, očito je da ovu privrednu granu trebamo i dalje maksimalno razvijati. Takva nastojanja već su našla i odraza u planovima perspektivnog razvoja našeg kraja. I ne samo to, jer podravske radne organizacije postaju pokretač i nosilac značajnih integracijskih i drugih procesa suradnje u ukupnoj jugoslavenskoj privredi i jačeg uključivanja naše privrede u svjetske tržišne tokove. Nosilac tih procesa, uz ostale kolektive u ludbreš-

koj i đurđevačkoj komuni, jeste koprivnička »Podravka«, čijih 3500 radnika je 1974. godine stvorilo ukupni prihod od dvije milijarde i sedamdeset milijuna dinara, svrstavši se tako među deset najvećih organizacija udruženog rada u SR Hrvatskoj.

Već srednjoročnim planom razvoja do 1980. godine predviđena su vrlo velika ulaganja u prehrambeno-poljoprivredni kompleks u sve tri podravske općine. To se dobrim dijelom odnosi na razvoj ludbreškog PIK »Bednja«, zatim na investicijska ulaganja u poljoprivrednim zadrugama na području đurđevačke općine, a ponajviše na razvoj

»Podravke«. Budući razvoj ove grane također mora biti temeljen prvenstveno na vlastitim snagama i vlastitoj akumulaciji, kao najzdravijoj osnovici napretka. U tom smislu, udruživanje sredstava na ekonomskim osnovama treba činiti kamen temeljac razvojne politike. Samoupravnim soprazumijevanjem između osnovnih organizacija udruženog rada »Podravke« i drugih organizacija udruženog rada, s proizvođačima sirovina i trgovinom, valja tražiti skladni razvoj. Prema tome, samoupravni plan razvoja ne smije započinjati i završavati na porti osnovne organizacije udruženog rada, već treba da postane dio šireg, rekao bih, jugoslavenskog plana određene proizvodne cjeline. Plan razvoja također mora nositi sve elemente realnosti i stabilnosti. Dakle, bez obzira na velike potrebe i još veće želje, programi moraju biti realni i pokriveni financijskim sredstvima. No, to ni u kom slučaju ne znači da planovi ne smiju biti ambiciozni i prodorni, te da osiguraju podravskim općinama brži razvoj i perspektivno uključivanje i Ludbrega i Đurđevca u krug razvijenih hrvatskih komunata. Veći dohodak i veća produktivnost, te izvozna orijentacija, trebaju postati osnovne značajke i uvjeti za ulaganja. Na tim koncepcijama valja udruživati ne samo rad već i sredstva, i to ne samo unutar pojedinih organizacija udruženog rada, nego i između OOUR-a diljem naše zemlje.

Uz poljoprivredno-prehrambeni kompleks također valja razvijati i iskoristiti i sve druge potencijalne gospodarske mogućnosti kraja, koje u Podravini imaju tradiciju, kadrove ili se temelje ne prirodnim bogatstvima. U prvom redu to se odnosi na preradu drveta, na kojem planu su dosad zabilježeni vrlo zapaženi rezultati (»Bilo-Kalnik«, Šumsko gospodarstvo, »Gaj« Pitomača i slično). Uz ono što je dosad ostvareno, valja dalje razvijati preradu kartona i finalizaciju prerade drveta (namještaj), a značajne perspektivne mogućnosti ove grane leže u izgradnji tvornice visokobijeljene celuloze kraj Koprivnice. I privredni razvoj đurđevačke komune podosta se veže uz drveno-industrijski kompleks, pogotovo stoga što je na tom planu ovdje već

dosta toga učinjeno (DIP »Gaj« Pitomača, pilana i tvornica namještaja »Bilo-Kalnik« u Đurđevcu, itd.). Ambicioznost, ali zasnovana na realnim postavkama, treba doći do izražaja i u ostalim razvojnim programima, primjerice u oblasti građevinarstva, tekstilne, metaloprerađivačke, farmaceutske, obućarske i grafičke industrije, te u zanatstvu i prometu. U tim oblastima dosadašnjim rezultatima uglavnom ne možemo biti zadovoljni.

U poslijeratnom razdoblju vidan korak naprijed učinjen je i u razvoju trgovine, zanatstva, ugostiteljstva i turizma, ali upravo na tim područjima napredak nije pratio relativno brži razvoj industrije i sličnih funkcija. Trgovina je najprije djelovala razjedinjena u desetke malih poduzeća, da bi se tek šezdesetih godina donekle ujedinila i ekipirala. Na području koprivničke općine (tadanjeg kotara) bilo je 1947. godine 110 prodavaonica, 1960. godine 170, a 1971. godine 193 prodavaonice. U 1971. godini statistika bilježi na području općine Đurđevac 71 i općine Ludbreg 35 prodavaonica raznih vrsta. No, podaci o broju prodajnih mjesta i nisu ovdje najbitniji, već je važnije bogatstvo asortimana, trgovački kadrovi i dostupnost robe potrošačima. Godine 1971. na području općine Koprivnica jedna prodavaonica dolazila je na 260, u općini Đurđevac na 279, a Ludbreg na 406 stanovnika (Bilogorsko-podravska regija 336, Zagorsko-međimurska 295 i SR Hrvatska 267).

Znatno je teža situacija na području zanatstva, jer industrija (pa i neadekvatna privredno-poreska politika) potiskuje zanate, tako da dolazi čak i do problema mogućnosti pružanja svakodnevnih obrtničkih usluga. Samo radi usporedbe: na području koprivničke općine bilo je 1939. godine 1367 obrtničkih radnji, 1960. godine 916, a danas se taj broj smanjio na svega oko pet stotina. Normalno je da se prilike proizvodnje mijenjaju, pa tako broj obrtničkih radnji opada, ali nedostatak nekih zanatskih usluga upravo zabrinjava.

I suvremenijem ugostiteljstvu, a pogotovo turizmu, čini se tek dolazi pravo vrijeme razvoja. Na tom planu dosad

nije učinjeno ono što je objektivno moguće. Godine 1971. ugoditelji su na području općine Koprivnica djelovali u 78, Đurđevac 46 i Ludbreg 31 poslovnoj jedinici. Podravski turizam prve uspjehe zabilježilo je tek u posljednjih godina, ali s trideset tisuća noćenja, koliko ostvaruju sada sve tri općine, nikako ne možemo biti zadovoljni. Šoderica, Hlebina (i ukupni fenomen naive), Bilo-gora, Kalničko prigorje, pridravski ribolovni i lovni tereni, kao i druge podravske privlačne točke, traže svoju turističku valorizaciju i afirmaciju.

V.

Poslijeratna socijalistička izgradnja donijela je Podravini značajan opći društveni i kulturni napredak kakav se ne pamti u povijesti kraja. Gradski i seoski podravski domovi prihvatili su u prošla tri desetljeća više inovacija negoli u zadnjih nekoliko stoljeća zajedno. Danas se očito živi dinamičnije, sadržajnije i bogatije u većini komponenata koje čine materijalni i duhovni standard. Način života podravskog čovjeka sve više postaje sastavni dio kulturne zgrade naše domovine i svijeta. Ne samo gradska, već i tradicionalna ruralna podravska sredina nalazi se u središtu najizrazitijih promjena u svim oblicima i načinima života svojeg stanovništva.

U standardu stanovanja učinjene su upravo revolucionarne promjene, počam od elektrifikacije, pa preko plinifikacije, instaliranja raznih kućanskih aparata, televizora, do izgradnje suvremenih društvenih i privatnih stambenih jedinica. U posljednjih dvadeset godina obnovljeno je u sve tri podravske komune više od 40 posto stambenog fonda. Taj proces čak stalno dobiva na svojoj akceleraciji. Istini za volju, nešto od tih inovacija rezultat je zarada iz inozemstva (1971. godine je s područja općine Koprivnica na privremenom radu u inozemstvu boravilo 2822 stanovnika, Đurđevca 2215 i Ludbrega 1114), ali ipak ogromni dio privređen je u vlastitom dvorištu i tvornici. Broj automobila i prijevoznih sredstava vrtoglavo raste, a ogromna

pažnja poklanja se i društvenom standardu (školstvo, zdravstvo, komunalije i slično), na kojem planu su radni ljudi našeg kraja odvojili velika sredstva ne samo putom poreza već i brojnim samodoprinosima.

U tri podravske komune praktički sva djeca obuhvaćena su osnovnim školovanjem, a broj srednjoškolaca i studenata naglo je porastao, što je bitni preduvjet za stvaranje stručnog kadra i opći napredak privrede. Primjerice, u srednjim školama Koprivnice bilo je 1947. godine uključeno nešto više od 300 učenika, a 1974. već 1682. Suvremeni školski centar u Koprivnici danas objedinjuje četiri srednje škole, a u Đurđevcu dvije. Broj kvalificiranog nastavnog osoblja u srednjim i osnovnim školama povećan je u trideset godina za nekoliko puta. Prema popisu stanovništva iz 1971. godine, u osnovnim školama općine Koprivnica bilo je 7098 učenika i 287 nastavnika, Đurđevac 5475 učenika i 215 nastavnika, te općine Ludbreg 2605 učenika i 111 nastavnika. Samo na području općine Koprivnica nakon oslobođenja izgrađeno je 39 suvremenih školskih objekata, od kojih je svakako najznačajniji srednjoškolski centar u Koprivnici otvoren 1975. godine. Ovakav tempo unapređivanja školstva valja zadržati i dalje, ali sada je neophodno više pažnje posvetiti kvaliteti kao i selektivnom odgoju onih kadrova koji su stvarno potrebni privredi.

Zdravstvo kao jedan od najvažnijih kvartarnih funkcija doživjelo je također značajan uspon u pogledu zdravstvene zaštite žitelja, ali ono još danas djeluje u relativno vrlo nepovoljnim smještajnim uvjetima, što naročito vrijedi za bolnicu u Koprivnici. O značaju promjena u podravskom zdravstvu najviše govori podatak o broju liječnika: 1948. godine na području Đurđevačke općine radila su 3 liječnika, koprivničke 19 i ludbreške jedan, dok se 1971. godine situacija bitno popravila — Đurđevac 12, Koprivnica 58 i Ludbreg 4 liječnika. Slično pojačanje zabilježeno je i kod broja zubnih tarapeuta, farmaceuta i srednjeg medicinskog osoblja. Ako se ovoj važnoj djelatnosti želi osigurati nor

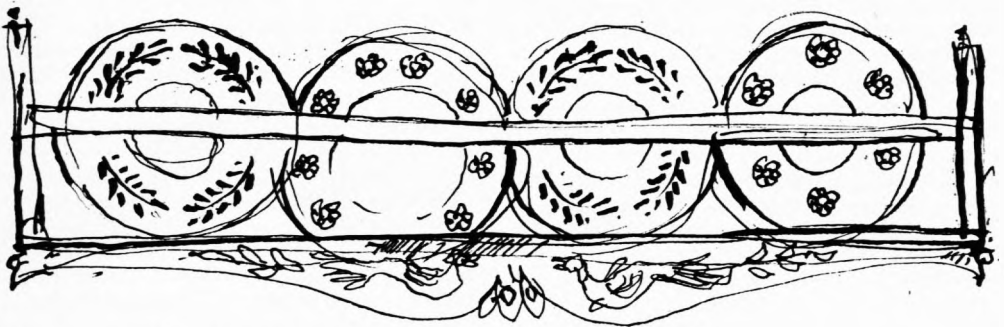

malni razvoj, među ostalim, u Koprivnici je do 1980. godina neophodno izgraditi suvremene bolničke paviljone (kirurgija, ginekologija, poliklinika i drugi).

Na planu kulturnih djelatnosti ostvareni su izuzetni uspjesi, što se osobito odnosi na likovno, pa i literarno stvaralaštvo, zatim na muzejsku djelatnost, te organizaciju raznorodnih kulturnih manifestacija, informiranje i masovnu kulturu općenito. Zapažena je naročito plodna aktivnost u pogledu uključivanja neposrednih proizvođača u kulture tokove, a s tim u vezi je dosta razvijen i sportsko-rekreativni život. Današnji uspjesi na kulturnom i sportskom polju uvelike obvezu-

ju, to više što postoje realne mogućnosti da se učini mnogo više.

Narod Podravine obilježio je 30. obljetnicu svog oslobođenja i pobjede nad fašizmom brojnim manifestacijama. Podravci su jednako ponosni kako na svoj doprinos u četverogodišnjoj narodnooslobodilačkoj borbi, tako i u socijalističkoj izgradnji svoga kraja i svoje zemlje. Sa Savezom komunista i drugom Titom na čelu, radni narod Podravine ostvaruje svoje težnje da ovaj tipično poljoprivredni kraj svestrano gospodarski razvije na novim samoupravnim odnosima. To je dvostruka pobjeda naše narodne revolucije, koja se nastavlja.

(Ilustracija J. Turković)